Ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις
(Qualitative Approaches to Research)

Δρ Κορρές Κωνσταντίνος

Ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις (Qualitative Research Approaches)

- Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια *στροφή προς τις ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις* στις έρευνες της Εκπαίδευσης.
- Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η *γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές*.
- Η ποιοτική έρευνα *παρέχει τη δυνατότητα μέσα από τη συζήτηση να καταγραφούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπό μελέτη πληθυσμού*, τα οποία σε μια ποσοτική έρευνα δεν αναδεικνύονται.
- Συνήθως χρησιμοποιείται *συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* για την *πληρέστερη κατανόηση και ανάλυση των διαστάσεων του υπό μελέτη θέματος.*

Μέσα συλλογής δεδομένων στις ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Τα *κυριότερα μέσα συλλογής δεδομένων στις ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις* είναι:

- Η *συνέντευξη (Interview),* η οποία μπορεί να πάρει τις μορφές (Cohen & Manion, 2000):
  - *Δομημένη συνέντευξη (Standardised open–ended interview)*
  - *Ημικατευθυνόμενη συνέντευξη (Semi–structured interview)*
  - *Συνέντευξη μέσω οδηγού (Interview guide approach)*
  - *Άτυπη συνέντευξη μέσω συζήτησης (Informal conversational interview)*
- *Η ανάλυση περιεχομένου*
- *Οι ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Focus groups)*

Η συνέντευξη (Interview)

- *Συνέντευξη* είναι η τεχνική που έχει σκοπό να οργανώσει μια σχέση *προφορικής επικοινωνίας* ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, το συνεντευκτή (interviewer) και τον ερωτώμενο, έτσι ώστε να επιτρέψει στον πρώτο τη *συλλογή ορισμένων πληροφοριών* από το δεύτερο πάνω σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (Ιωαννίδη-Καπόλου, 2010).
- Η έρευνα που γίνεται με τη μέθοδο της συνέντευξης πρέπει να έχει *προετοιμαστεί με κάθε λεπτομέρεια* καθώς ο συνεντευκτής οφείλει σε *ελάχιστο χρονικό διάστημα, να αποκτήσει πολυάριθμες και σημαντικές πληροφορίες*.
- Η προετοιμασία αυτή αποτελεί τον *«οδηγό συνέντευξης»* και επιδιώκει να *μετατρέψει τους σκοπούς της έρευνας σε ερωτήσεις* (Φίλιας, 1994).

Η συνέντευξη (Interview) (συνέχεια)

- Η συνέντευξη, δημιουργεί μια κοινωνική και ψυχολογική σχέση ανάμεσα στο συνεντευκτή και τον ερωτώμενο για αυτό είναι *απαραίτητη η εκπαίδευση των συνεντευκτών προτού ξεκινήσουν την έρευνα πεδίου*.
- Οι συνεντευκτές πρέπει να εκπαιδευτούν στον *τρόπο προσέγγισης των ερωτώμενων*, τη *συμπεριφορά που θα πρέπει να επιδεικνύουν* κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, καθώς και τη *σημασία της ακριβούς καταγραφής των απαντήσεων* (συνήθως με τη χρήση συσκευής καταγραφής ήχου).
- Από τη στιγμή της πρώτης επαφής η *γενική εντύπωση που δημιουργεί ο ερευνητής στους ερωτώμενους καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη συμμετοχή τους στην έρευνα*. Στη συνέχεια, ο *τόνος της φωνής*, η *μη λεκτική επικοινωνία* αλλά και οι *παρεμβάσεις του συνεντευκτή* μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στα αποτελέσματα της έρευνας και στο βαθμό αξιοπιστίας τους.
- Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης *δεν θα πρέπει να παρευρίσκονται άλλα άτομα* επειδή είναι πιθανόν να *επηρεάσουν τις απαντήσεις του ερωτώμενου* (Κυριαζή, 2002).

Η συνέντευξη (Interview) (συνέχεια)

- Από τη στιγμή που θα δεχθεί ο ερωτώμενος να λάβει μέρος στην έρευνα, θα πρέπει να ενημερωθεί για τη *διάρκεια της συνέντευξης*.
- Ο συνεντευκτής θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός όσον αφορά τη *διατύπωση των ερωτήσεων* και τον *τρόπο που αντιδρά στις απαντήσεις των ερωτώμενων* και δεν θα πρέπει να σχολιάζει, επιδοκιμάζει ή αποδοκιμάζει με λόγια ή κινήσεις τις απαντήσεις του ερωτώμενου.
- Οι *προσωπικές απόψεις του συνεντευκτή δεν πρέπει να διατυπωθούν* γιατί θα επηρεάσουν τις απόψεις του ερωτώμενου.
- Με την ολοκλήρωση της συνέντευξης ο συνεντευκτής πρέπει να διαθέσει κάποιο χρόνο για να *απαντήσει σε τυχόν απορίες ή ερωτήματα του ερωτώμενου* που δεν είναι δυνατόν να απαντηθούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Μορφές συνέντευξης

- *Η δομημένη συνέντευξη (Standardised open–ended interview)*

  Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε στη συνέντευξη εκείνη όπου ο ερωτώμενος προτρέπεται να απαντήσει σε μια σειρά ερωτήσεων που ο *αριθμός, η σειρά και το περιεχόμενο προκαθορίζεται από το έντυπο της συνέντευξης*.
- *Η ημικατευθυνόμενη συνέντευξη (Semi–structured interview)*

  Χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη οδηγού συνέντευξης και από το γεγονός ότι ο *σκοπός της συνέντευξης είναι εντοπισμένος*, χωρίς όμως το *αντικείμενο να είναι περιορισμένο*.

  Η τεχνική αυτή *δεν στηρίζεται απαραίτητα σε ένα κατάλογο προκαθορισμένων ερωτήσεων* όπου ο συνεντευκτής σέβεται τη σειρά και τη διατύπωσή τους, αλλά σε μια πιο ελεύθερη συζήτηση που το *κύριο μέλημα του συνεντευκτή είναι να επαναφέρει τη συζήτηση στο πλαίσιο της έρευνας*.

Μορφές συνέντευξης (συνέχεια)

- *Η συνέντευξη μέσω οδηγού (Interview guide approach)*

  Στη μορφή αυτή τα θέματα των ερωτήσεων είναι διαμορφωμένα από την αρχή, σε μία μορφή σχεδίου.

  Ο συνεντευκτής αποφασίζει τη σειρά και το χειρισμό των ερωτήσεων κατά την ροή της συζήτησης.
- *Η άτυπη συνέντευξη μέσω συζήτησης (Informal conversational interview)*

  Στη μορφή αυτή δεν υπάρχει προκαθορισμός των θεμάτων ερωτήσεων ή της διατύπωσης. Οι ερωτήσεις προκύπτουν κατά την ροή της συζήτησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι ερωτήσεις θα γίνουν σε οποιοδήποτε θέμα και όπως τύχει.

  Η ακραία μορφή αυτού του είδους συνέντευξης είναι οι μη κατευθυνόμενες συζητήσεις οι οποίες καθιερώθηκαν στην ψυχοθεραπεία.

Η συνέντευξη (Interview) (συνέχεια)

- Η συνέντευξη αποτελεί μία από τις *πιο δημοφιλείς μεθόδους στη συλλογή τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών δεδομένων* (ποιοτικών δεδομένων τα οποία έχουν ποσοτικοποιηθεί).
- Όμως η έρευνα έχει δείξει ότι οι *λεκτικές αναφορές όλων των τύπων υπόκεινται σε σοβαρούς περιορισμούς και προβλήματα* (Miles, Blum, Staats & Dean, 2003).
- Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι *απαντήσεις των ερωτώμενων ενδέχεται να αντικατοπτρίζουν όχι ότι ξέρουν ή πιστεύουν*, αλλά μάλλον ότι *μπορούν ή ότι δεν μπορούν να πουν στον συνεντευκτή*.

Ανάλυση περιεχομένου

- Η κυριότερη μέθοδος για την ανάλυση ποιοτικών στοιχείων είναι η *ανάλυση περιεχομένου*.
- Πρόκειται για μια τυποποιημένη μέθοδο που οδηγεί στη *συστηματική κωδικοποίηση του γραπτού και του προφορικού λόγου* και ως εκ τούτου, αντιστοιχεί στην *ποσοτικοποίηση των απαντήσεων στις ανοικτές ερωτήσεις των ερωτηματολογίων* και του *περιεχομένου των μη τυποποιημένων συνεντεύξεων*.
- Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή:

i. Το κείμενο εξετάζεται στην *ολότητά του και όχι επιλεκτικά*.

ii. Οι *κατηγορίες* που χρησιμοποιούνται για την ταξινόμηση των δεδομένων *ορίζονται με σαφήνεια*, έτσι ώστε να είναι δυνατή η επανάληψη και ο έλεγχος της διαδικασίας από άλλους ερευνητές.

iii. Τα *χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο κείμενο ποσοτικοποιούνται* ώστε να διαπιστωθεί η σημασία τους στο ίδιο κείμενο αλλά και σε άλλα κείμενα.

Ανάλυση περιεχομένου (συνέχεια)

- Μέσω της *στατιστικής επεξεργασίας των στοιχείων* ανακαλύπτονται *στατιστικές συσχετίσεις* βάσει των οποίων ελέγχονται οι θεωρητικές υποθέσεις της έρευνας.
- Κατά συνέπεια, η ανάλυση περιεχομένου ως *ποσοτική μέθοδος επιδέχεται την ίδια κριτική που αναπτύχθηκε σε σχέση με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο και τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων* .
- Η βασική *μονάδα καταγραφής* (λέξη, έννοια) επιλέγεται από τον ερευνητή *σε σχέση με τα βασικά ερωτήματα της έρευνας*. Όταν η μονάδα καταγραφής δεν είναι δυνατόν να ερμηνευθεί παρά μόνο σε σχέση με τα συμφραζόμενα (πρόταση) τότε αυτό το *εκτενέστερο κομμάτι του περιεχομένου αποτελεί τη μονάδα καταγραφής* (Κυριαζή, 2002).

Ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Focus groups)

- Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί ένα *μεγάλο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση κοινωνικών φαινομένων και θεμάτων της Εκπαίδευσης μέσα από τις ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Focus groups).*
- Το ενδιαφέρον αυτό σχετίζεται με το γεγονός ότι οι απόψεις που καταγράφονται σε μια τέτοια ομάδα *προέρχονται μέσα από τη αλληλεπίδραση (interaction) των ομάδων σε τοπικό επίπεδο*.
- Οι ομάδες εστιασμένης συζήτησης περιλαμβάνουν ένα *μικρό αριθμό ατόμων (8-12) οι οποίοι έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά*.
- Η επιλογή της ομάδας (δείγμα) γίνεται με *συγκεκριμένα κριτήρια* και η *αντιπροσωπευτικότητα της ομάδας βασίζεται είτε στην εκπροσώπηση όλων των δημογραφικών χαρακτηριστικών* (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο κλπ) ή στην *επιλογή ομάδας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά*, ανάλογα με τους στόχους της έρευνας.

Ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Focus groups)

- Μέσα από τη συζήτηση ο ερευνητής προσπαθεί να καταγράψει τις *αντιλήψεις, αναπαραστάσεις, εμπειρίες αλλά και τον τρόπο που βιώνουν το συγκεκριμένο θέμα* τα άτομα της συγκεκριμένης ομάδας.
- Ο συντονισμός της ομάδας πρέπει να γίνει από ένα *έμπειρο ερευνητή*.
- Ο ερευνητής θα πρέπει να διαθέτει την ικανότητα να *ελέγχει τις πιθανές εντάσεις και συναισθηματικές φορτίσεις* που δημιουργούνται στην ομάδα και να *δημιουργήσει ένα υποστηρικτικό κλίμα*.
- Ο κάθε ένας μέσα στην ομάδα θα πρέπει να *εκφράσει ελεύθερα τις σκέψεις του* και αυτό εξαρτάται από τον συντονιστή.
- Παράλληλα, η δυναμική της ομάδας μπορεί να ενθαρρύνει τα μέλη της να *εκδηλώσουν συμπεριφορές και στάσεις που μπορεί να μην αποκάλυπταν συνειδητά στο πλαίσιο μιας ατομικής συνέντευξης*.

Ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Focus groups)

- Η μέθοδος αυτή είναι ιδιαίτερα ενδεδειγμένη για ομάδες όπου η *συλλογή δεδομένων σε ατομικό επίπεδο είναι δύσκολη* είτε λόγω του *ευαίσθητου θέματος* είτε λόγω των *ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του δείγματος*.
- Η συζήτηση *καταγράφεται σε μέσο αποθήκευσης ήχου* καθώς δεν είναι εύκολο για τον ερευνητή να καταγράψει όλες τις απόψεις όπως διατυπώνονται, εφόσον *ζητηθεί η άδεια από τους συμμετέχοντες*.
- Σε κάθε ομάδα υπάρχει και κάποιος *παρατηρητής που δεν συμμετέχει στη συζήτηση και κρατά σημειώσεις*, σχετικά με τη *μη λεκτική επικοινωνία που εκφράζεται, τις εντάσεις, τη δυναμική της ομάδας* κλπ.

Βιβλιογραφία

- Κορρές Κ. (2007). *Μία διδακτική προσέγγιση των μαθημάτων Θετικών Επιστημών με τη βοήθεια νέων τεχνολογιών*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Στατιστικής και Ασφαλιστικής Επιστήμης. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Cohen L. & Manion L. (2000). *Reserch Methods in Education (4th Edition).* London and New York: Routledge.
- Miles, D., Blum, T., Staats, W. & Dean, D. (2003). "Experiences with the metacognitive skills inventory", *33rd ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference*.
- Ιωαννίδη-Καπόλου Ε. (2010). *Κοινωνιολογική έρευνα: Μέθοδοι και τεχνικές*. Σημειώσεις. Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας.
- Κυριαζή Ν. (2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών.* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Φίλιας Β. (2001). «*Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*» (επιμ.). Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.